

Justiitsministri määruse „Taustakontrolli tegemine“ eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

Määrus kehtestatakse seoses vangistusseaduse muutmise eelnõuga¹, millega sätestatakse uus volitusnorm vanglateenistuses taustakontrolli tegemiseks. Vanglateenistusel oli õigus teha taustakontrolli ka enne VangSi volitusnormi muutmist, kuid määruse praegune sõnastus ei vasta enam uue volitusnormi ulatusele. VangSi muudatuse tulemusel tunnistatakse eelmine taustakontrolli tegemist reguleeriv määrus kehtetuks ning kehtestatakse uue VangSi volitusnormi alusel ministri määrusega taustakontrolli tegemise täpsemad tingimused ja kord, taustakontrolliga seotud andmete säilitamise täpsemad tingimused, taustakontrolli tegemiseks andmete kontrollimise õigust omavad ametikohad, taustakontrolli tegemiseks vajalik piiritletud andmete koosseis ja taustakontrolli ankeedi vormid.

Määruse eelnõu on koostanud Justiitsministeeriumi vanglate osakonna nõunik Kadri Margus (kadri.margus@just.ee), sisekontrolli talituse nõunik Ülle Tapner ([ylle.tapner@just.ee](mailto:yлле.tapner@just.ee)), karistuse täideviimise talituse nõunik Elen Tisler (elen.tisler@just.ee) ja andmekaitseõiguse talituse nõunik Kristel Niidas (kristel.niidas@just.ee). Seletuskirja on koostanud Kadri Margus. Eelnõu ja seletuskirja on keeleteoimetanud õiguspoliitika osakonna õigusloome korralduse talituse toimetaja Mari Koik (mari.koik@just.ee).

2. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Paragrahv 1

Sättega kehtestatakse määruse reguleerimisala. Reguleerimisalaks on vangistusseaduse § 105⁵ lõikes 9 nimetatu ehk määrusega kehtestatakse taustakontrolli tegemise täpsemad tingimused ja kord, taustakontrolliga seotud andmete säilitamise täpsemad tingimused, taustakontrolli tegemiseks andmete kontrollimise õigust omavad ametikohad, vangistusseaduse § 105⁴ lõike 1 punktides 1–4 nimetatud isikutele taustakontrolli tegemiseks vajaliku piiritletud andmete koosseisu vangistusseaduse §-s § 105⁵ esitatud andmete loetelust ja vangistusseaduse § 105⁴ lõike 1 punktis 1 nimetatud isiku taustakontrolli ankeedi vormid.

Paragrahv 2

Isik, kes on asunud või soovib asuda teenistusse, tööle, praktikale või vabatahtlikuks vanglasse, Justiitsministeeriumi vanglate osakonda või Sisekaitseakadeemia vanglateenistujatele väljaõpet andvasse struktuuriüksusesse või õppima vanglateenistujatele väljaõpet andvasse struktuuriüksusesse, peab esitama Justiitsministeeriumi vanglate osakonnale või vanglale isikuandmete ankeedi. Ankeedi esitamine on oluline, et isiku kohta oleks võimalik kõiki vajalikke andmeid töödelda. Lisaks annab ankeedi täitmine võimaluse kontrollida, kas isik esitab enda kohta õigeid andmeid, ning selle kaudu hinnata tema usaldusväärsust. Isikud, kes on läbinud taustakontrolli varasema ankeedi alusel, automaatselt uut taustakontrolli ankeeti esitama ei pea. Selle peab esitama vaid vangistusseaduse § 105⁴ lõikes 2 toodud aluste esinemisel. Kui eelmisest taustakontrollist on möödas rohkem kui viis aastat, teostatakse teenistuses olevale isikule uus taustakontroll, mille käigus ta peab esitama ka isikuandmete ankeedi.

Kuigi ankeedi esitamise kohustus on vaid eelnimetatutel peavad taustakontrolli tegemiseks teised isikud esitama enda ees- ja perekonnanime, isikukoodi või sünniaja, aadressi ja telefoninumbri. Andmed on vajalikud, et oleks võimalik isikule taustakontrolli teha ning olla kindel tema isikus. Elukoha aadress ja telefoninumber on peamiselt vajalikud selle jaoks, et tuvastada vanglal oleva info põhjal sidemeid kinnipeetavatega.

Paragrahv 3

Taustakontrolli andmeid säilitatakse asutuses, kus taustakontroll tehti. Kuna taustakontrolli võivad teha eri isikutele nii Justiitsministeeriumi kui vangla ametnikud, on säilitamise kohustus sellel asutusel, kus taustakontrolli tehti.

¹ Eelnõu link: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f1bb9699-0c17-44bb-a40f-70da5000fb30/vangistusseaduse-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus/>

Kui §-des 4–6 nimetatud isikute suhtes tehakse taustakontrolli tulemusel keelduv otsus, säilitatakse taustakontrolli käigus kogutud andmeid kaks aastat. Lubava otsuse tegemise korral säilitatakse taustakontrolli käigus kogutud andmeid kuu aega. Andmete säilitamine on vajalik, et hinnata vanglasse lubamise või sellest keeldumise aluseks olnud asjaolusid. Tihti esitatakse lühikese aja jooksul uus taotlus vanglasse sisenemiseks. Keelduva otsuse korral ei ole alati mõistlik terves mahus uuesti taustakontrolli teha, kui keeldumise aluseks olev asjaolu ei ole aja jooksul ära langenud. Seetõttu säilitatakse keelduva otsuse korral andmeid kaks aastat. Lubava otsuse tegemise korral säilitatakse andmeid kuu aega, et võimaldada isikul saada infot andmete töötlemise ulatuse kohta. Kuna aga uue taotluse korral peab taustakontrolli uuesti tegema, et olla kindel, et asjaolud pole vahepeal muutunud, pole andmete kaheaastane säilitamine vajalik.

Paragrahv 4

Kuivõrd vanglate turvalisuse jaoks on vaja teha taustakontrolli väga erinevatele isikutele, on määruses sätestatud Justiitsministeeriumi või vangla ametikohad, kes millistele isikugruppidele võivad taustakontrolli teha. Teenistujate grupile ja nende lähedastele on õigus taustakontrolli teha Justiitsministeeriumi vanglate osakonna sisekontrolliametnikel ja vanglate sisekontrolli ametnikel. Vanglateenistuse juhi ja vanglate osakonna sisekontrolli talituse juhataja ja nendega seotud vanglasse tööle asuda soovivate isikute ankeedis sisalduvaid andmeid võivad kontrollida Justiitsministeeriumi siseauditiosakonna ametnikud. Kokkusaamisele tulevatele isikutele võib teha taustakontrolli vanglate teabe- ja uurimisosakonna ametnik, üksuse juht ja inspektor-kontaktisik. Isikule, kelle puhul otsustatakse vanglateenistuse valvatavale objektile lubamine, ülesande täitmine seoses vangistuse, eelvangistuse või kriminaalhoolduse täideviimisega, sealhulgas üldkasuliku töö tegemise või kinnipeetavale töö kindlustamisega, samuti isikule, kellele tahetakse usaldada avalik ülesanne või avaliku ülesande täitmist toetav ülesanne või kes on seotud vanglale teenuse osutamisega võib taustakontrolli teha Justiitsministeeriumi vanglate osakonna karistuse täideviimise talituse ametnik ning vanglate teabe- ja uurimisosakonna ametnik. Seejuures on oluline mainida, et isiku lähedastele võivad taustakontrolli teha vaid ametnikud, kellel on õigus teha taustakontrolli ka isikule endale.

Paragrahv 5

Kõige laiaulatuslikum taustakontroll tehakse eelnõu kohaselt isikule, kes soovib asuda teenistusse, tööle, vabatahtlikuks või praktikale vanglasse, Justiitsministeeriumi vanglate osakonda või Sisekaitseakadeemia vanglateenistujatele väljaõpet andvasse struktuuriüksusesse või asuda õppima Sisekaitseakadeemia vanglateenistujatele väljaõpet andvasse struktuuriüksusesse. Ka kehtiva VangS § 114¹ näeb ette õiguse teha taustakontrolli vanglasse teenistusse või tööle või vanglaametniku erialale õppima asuvale isikule ning VangS 105¹ lg 4 näeb ette teha taustakontrolli ka Justiitsministeeriumi koosseisus olevatele ametnikele ja töötajatele, kelle põhiülesanne on seotud vanglatega. On põhjendatud teha Sisekaitseakadeemiasse õppima asujatele tööle kandideerijaga samas ulatuses taustakontrolli, sest enamik kooli lõpetanutest asub tööle vanglateenistuses. Taustakontroll aitab ennetada olukorda, kus süsteemi satub inimene, kelle taust ei vasta vanglateenistuse nõuetele. Kuna õpe on riigi rahastatud, siis on oluline, et õppurid vastaksid ametikohale kehtestatud nõuetele juba õpingute algusest peale. Nii välditakse olukorda, kus ressursi kasutatakse sellise inimese koolitamiseks, kes hiljem osutub ametikohale sobimatuks.

Taustakontrolli tegemiseks võib töödelda isiku üldandmeid. Isiku üldandmed on isiku nimi, isikukood (sh sünniaeg), sugu, kodakondsus, kontaktandmed (elukoha aadress, telefoninumber ja e-posti aadress) ja emakeel. Isiku nime ja isikukoodi teadmine on taustakontrolli tegemise esmaseks ja vältimatuks eelduseks. Kui isikul puudub isikukood, on vaja teada tema sünniaega. Kuna osa toiminguid, nt läbiotsimist, tohivad teha vaid kinnipeetavaga samast soost ametnikud, on ka isiku sugu mõnikord oluline. Lisaks on oluline teada isiku sugu juhtudel, kus isikul puudub isikukood ning selle põhjal ei ole sugu võimalik kindlaks teha. Ametnike puhul tuleneb Eesti kodakondsuse nõue avaliku teenistuse seaduse § 14 lg-st 1, vanglaametnikele lisaks VangS § 113 lg-st 1. Lisaks tuleneb kodakondsuse seaduse §-st 3 topeltkodakondsuse keeld, millest seadus lubab vaid piiratud erandeid, seega on oluline mh kontrollida, et praegusel või tulevasel teenistujal ei ole mitme riigi kodakondsust. Kuigi töölepingu alusel töötavate isikute puhul ei tulene seadusest Eesti kodakondsuse nõuet, on kodakondsuse tuvastamine siiski oluline, et hinnata võimalikke riske. Kontaktandmete all peetakse silmas nii isiku elukoha aadressi kui ka kõigi kasutusel olevate sidevahendite andmeid, sh telefoninumber, e-posti aadress. Kontaktandmed on peamiselt vajalikud selle jaoks, et tuvastada vanglal oleva info põhjal sidemeid kinnipeetavatega. Nt kontrollitakse, kas kinnipeetavad on isikule helistanud, kas isiku aadressile on saadetud vanglast kirju või vastupidi. Lisaks on oluline teada isiku perekonnaseisu, lähedaste andmeid (need, kelle tausta on õigus kontrollida), lisaks asutuses töötavate lähedaste

andmeid. Et välistada eksimusi seoses andmete muutumisega, küsitakse ankeedis aega, mis ajast inimene sellel aadressil elab või telefoninumbrit kasutab. Sotsiaalmeediakontode ning e-posti aadressi andmeid kasutatakse eelkõige selleks, et tuvastada, kas isiku avalikkusele suunatud kuvand on kooskõlas vanglateenistuja eetikakoodeksiga. Nt kontrollitakse, kas internetis on avalikustatud erootilise sisuga fotosid, kuritegevust õigustavaid või riigivastaseid sõnumeid jms. Sõltuvalt avaldatud materjali sisust võib vanglateenistus kas loobuda inimese värbamisest või selgitada talle vajadust korrastada oma sotsiaalmeediaprofiile. Samuti on taustakontrolliks vaja teada isiku varasemaid nimesid ning isikut tõendava dokumendi andmeid. Asutus peab veenduma, et isik, kellele taustakontrolli tehakse, on tõesti see, kes väidab ennast olevat. Samuti tuleb tagada, et isiku varasem elukäik ei jää saladuseks seetõttu, et ta on vahepeal nime muutnud. Võrreldes kehtiva isikuandmete ankeediga lisandub üksnes küsimus isiku kodakondsuse kohta. Selle küsimuse lisamise vajaduse on tinginud praktilises elus kerkinud probleem, kus vanglateenistus on teada saanud teenistuja või kandidaadi topeltkodakondsusest teise asutuse käest, kus kodakondsuse infot taustakontrollis küsitakse ja kontrollitakse ka muud kui vaid Eesti kodakondsuse olemasolu.

Taustakontrolli raames kontrollitakse ka isiku kriminaal-, väärteo- ja distsiplinaar karistusi. VangS § 114 lg 1 p 1 järgi välistab tahtliku kuriteo toimepanemine teenistusse võtmise, seda olenemata karistusandmete kustutamisest. Kriminaalasjade puhul töödeldakse kõiki kriminaalkaristuse andmeid, väärtegude puhul töödeldakse kuni kümne aasta vanuseid andmeid karistusseadustikus, liiklusseaduses, maksukorralduse seaduses, riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduses, avaliku teabe seaduses, isikuandmete kaitse seaduses ning narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduses sätestatud väärteokaristuste kohta.

Samuti on taustakontrolli käigus õigus töödelda andmeid selle kohta, kas isik oli või on kahtlustatav, süüdistatav või narkootikumidega seotud kriminaalasja tunnistaja, ning prokuratuuri loal ka selle kriminaalasja sisulisi andmeid. Kriminaalmenetluse andmete all on mõeldud ka nt jälitustoimingutega kogutud andmeid. Lisaks kontrollitakse vangla ja teiste uurimisasutuste kogutud andmeid, mis võimaldavad tuvastada isiku suhteid vahistatutega, kinnipeetavatega, arestialustega, kriminaalhooldusalustega või kuritegevusega seotud isikutega, ning andmeid isiku sõltuvushäirete kohta. Selliste andmete all pole silmas peetud andmeid tervishoiutöötajatelt, vaid andmeid, mis võivad nt olla vangiregistri andmekogus (nt isik on kainenema toimetatud) või politsei andmebaasis (väljakutsed seoses alkoholi liigtarvitamisega). Samuti võib taustakontrolli tegemisel töödelda andmeid avalikest allikatest, mis näitavad isiku usaldusväarsust ja kõlbelisi omadusi. Nt sätestab KrHS § 13 lg 1, et kriminaalhooldusametnikuks võib nimetada isiku, kellel on kriminaalhooldustööks vajalikud kõlbelised omadused. Võib esineda juhtumeid, kus infot isiku usaldusväarsuse või käitumiseetika kohta ei saada varem loetletud andmete põhjal, vaid tegemist võib olla avalikest allikatest saadava infoga. Uue taustakontrolli tegemisel võib arvesse võtta ka eelmiste taustakontrollide andmeid. Taustakontrolli andmete all on mõeldud vanglateenistuse varem tehtud kontrolli andmeid.

Lisaks võib töödelda isiku pankrotimenetluse, võlgade ümberkujundamise, maksekäsu kiirmenetluse ja isiku vastu suunatud raha maksmise nõude kohtuotsuse andmeid. Loetletud andmed võivad näidata, et isikul on makseraskused, ning tuua endaga kaasa täiendava korruptsiooniriski. Lisaks võib töödelda korruptsioonivastase seaduse § 14 lõikes 1 nimetatud andmeid isiku vara kohta ning teisele isikule kuuluva vara kohta, mida isik kasutab. Korruptsioonirisk vanglateenistuses on suur. Neid mitteõiguskaukaid isikuid, kes on väga huvitatud ametnike või teiste töötajate mõjutamisest, on palju nii vanglas kui ka kriminaalhooldusel. Eelkõige on suur risk teenistujate puhul, aga ka muude isikute puhul, kes puutuvad vahetult kokku kinnipeetavate või kriminaalhooldusalustega, seega on vajalik eelnimetatud andmete töötlemine. Taustakontrolli tegemiseks võib töödelda ka andmeid, mis näitavad isiku seotust majandustegevusega. Majandustegevuse andmete all peetakse silmas nt andmeid äriregistrist ning tegevuslubade registrist, kust saadakse infot isiku osaluse kohta juhatuse liikmena, nõukogu liikmena, tegeliku kasusaajana jne. Lisaks töödeldakse isiku andmeid, mis on seotud mittetulundusühingu ja muu mittetulundusliku iseloomuga organisatsiooni või ühendusega, mille tegevus on suunatud avaliku korra või julgeoleku vastu, ning andmeid isikuga seotud rahaliste kohustuste rikkumise kohta. Isik peab olema usaldusväärne ning kahtlusi võib äratada asjaolu, kui isik on seotud äriühinguga, mis tegeleb keelatud või kahtlase tegevusega. Mittetulundusühingu ja muu mittetulundusliku iseloomuga organisatsiooni või ühendusega seotust äriregistrist ei kontrollita. Kuivõrd nende seast võib kontrollida vaid ühendusi, mille tegevus on suunatud avaliku korra ja julgeoleku vastu, võib vanglateenistus sellekohase info saada nt Politsei- ja Piirivalveametilt.

Lisaks on vanglal õigus isiku tööle või teenistusse võtmise otsustamisel töödelda viimase viie aasta endise ja praeguse töödandja ning õppeasutuse esindajatelt saadud andmeid isiku usaldusväärsuse ja kõlbeliste omaduste kohta ning isiku hariduse andmeid. Isiku varasema hariduse, õppimise ja töötamise andmed on olulised, et selgitada, kas kandidaadil on nõutud haridus. Lisaks võimaldab õpingute või töötamise andmete teadmine küsida asutusest tagasisidet.

Täiendavalt töödeldakse andmeid isiku viimase viie aasta välispiiri ületuse kohta riskiriikidesse. Riskiriiki reisimise andmed on olulised, et tuvastada isiku sidemeid nende riikidega. Riskiriikide all peetakse silmas välisriike, mis on kantud riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse § 19 lõike 3 alusel kehtestatud nimekirja ning mille puhul kehtib sama paragrahvi lõikes 2 nimetatud teatamiskohustus. Vanglateenistus on korduvalt hoiatanud oma ametnikke riskiriikidesse reisimisega kaasnevate ohtude eest ning rangelt soovitanud sellistest reisidest hoiduda. Samas puudub vanglateenistusel ka põhjendatud kahtluse korral õigus kontrollida isiku piiriületusi. Isiku reisid riskiriikidesse võivad ohustada vangla julgeolekut. Arvestades nende riikide suurt huvi infot koguda ning sellel eesmärgil isikuid koostööle värvata ja mõjutada, on tõenäoline, et riskiriiki reisinud isikul võib olla kokkupuude selle riigi eriteenistustega. Värvatud või mõjutatud isik võib täita ülesannet, mis võib ohustada vangla julgeolekut otseselt või kaudselt. Seepärast on oluline kontrollida riskiriikidesse reisimist mitte ainult vanglateenistujate, vaid ka muude isikute puhul, kes vangla territooriumil saatjata liiguvad või kinnipeetavatega kokku puutuvad. Seni pole seda võimalust olnud.

Praktikantide puhul kontrollitakse väiksemat hulka andmeid, kuna praktikal viibitakse lühiajaliselt kindlaks määratud perioodil ja tegutsetakse juhendaja järelevalve all, praktikantide korrupsioonirisk ei ole suur. Praktikantide puhul ei küsita lähedaste andmeid ega korrupsioonivastase seaduse § 14 lõikes 1 nimetatud andmeid vara kohta.

Paragrahv 6

Kuivõrd vangla territooriumil liigub ning vanglale või kriminaalhooldusele osutab teenust väga palju isikuid, kelle ülesanded ning ligipääsud on erinevad, eristatakse eelnõuga nende andmete töötlemise ulatust. See aitab tagada, et isikuandmete töötlemisel peetakse silmas proportsionaalsust ning andmeid töödeldakse vaid sobivas, vajalikus ja mõõdukas mahu. Paragrahvis 4 sätestatakse andmed, mida võib töödelda isiku puhul, kelle kohta otsustatakse vanglateenistuse valvatavale objektile lubamine, ülesande täitmine seoses vangistuse, eelvangistuse või kriminaalhoolduse täideviimisega, sealhulgas üldkasuliku töö tegemise või kinnipeetavale töö kindlustamisega, samuti isiku puhul, kellele tahetakse usaldada avalik ülesanne või avaliku ülesande täitmist toetav ülesanne või kes on seotud vanglale teenuse osutamisega. Võttes arvesse riske, mis tekivad isikute lubamisel vangla territooriumile või isikutega seoses, kellega soovitakse teha koostööd, on andmed jaotatud proportsionaalsuse tagamiseks kolme kategooriasse.

Kõige väiksema ulatusega taustakontroll tehakse isikutele, kellele tahetakse usaldada ülesande täitmine seoses vangistuse, eelvangistuse või kriminaalhoolduse täideviimisega, sealhulgas üldkasuliku töö tegemise või kinnipeetavale töö kindlustamisega, samuti isikule, kellele tahetakse usaldada avalik ülesanne või avaliku ülesande täitmist toetav ülesanne või kes on seotud vanglale teenuse osutamisega, ja isikutele, kes käivad vanglas saatjaga. Nende puhul töödeldakse üldandmeid, varasemaid nimesid, isikut tõendava dokumendi andmeid, sotsiaalmeedia kontode andmeid, kehtivate kriminaal- ja väärtetõekaristuste andmeid, vangla ja teiste uurimisasutuste andmeid, mis võimaldavad tuvastada isiku suhteid vahistatuga, kinnipeetavaga, arestialusega, kriminaalhooldusalusega või kuritegevusega seotud isikuga, andmeid avalikest allikatest isiku usaldusväärsuse, eetika ja kõlbeliste omaduste kohta ja vanglateenistuse tehtud eelmise taustakontrolli andmeid. Nende andmete töötlemise eesmärk on sarnane eespool märgitud teenistujate andmete töötlemisega. Vanglateenistusel peab olema ülevaade nende isikutega seotud riskidest, keda lubatakse vangla territooriumile või kellega tehakse koostööd. Kontrollitakse vaid nii palju andmeid, et anda hinnang sellele, kas teha isikuga koostööd või kas isik võib vanglas viibides ohustada vangla julgeolekut või korda, ning hinnangu põhjal kas näiteks keelduda koostööst või keelata isiku sisenemine vanglasse.

Lisaks töödeldakse andmeid fakti kohta, kas isik on käimasolevas kriminaalasjas kahtlustatav või süüdistatav või narkootikumidega seotud kriminaalasjas tunnistaja, ning prokuratuuri loal selle kriminaalasja sisulisi andmeid. Välismaalase puhul töödeldakse ka tema elamis- ja tööloa või elamisõiguse andmeid. Kuna isiku ilma saatjata vanglas viibimise korral esineb suurem risk, et isikul on võimalik vangla julgeolekut ohustada, on proportsionaalne töödelda suuremat andmete hulka.

Isiku puhul, kellele võimaldatakse vangla territooriumil iseseisvalt saatjata viibimine ja kellel on juurdepääs vangla toimimist tagavatele funktsioonidele, ning meditsiinitöötajatele ja vanglakomisjoni liikmetele taustakontrolli tegemiseks võib lisaks selles paragrahvis eespool loetletud andmetele töödelda ka karistusregistri arhiivi andmeid ja riskiriiki reisimise andmeid. Tegemist on isikutega, kellel on vabam juurdepääs vangla territooriumile ning sh vahetu kontakt kinnipeetavatega ning kelle riskid võivad olla sarnased teenistujatega. Seega on põhjendatud nende puhul ka karistusregistri arhiivi andmete ja riskiriikide külastamise andmete töötlemine. Riskiriikide külastamise andmeid töödeldakse viimase viie aasta kohta.

Paragrahv 7

Määruses loetletakse andmeid, mida on õigus töödelda lühiajalisele ja pikaajalisele kokkusaamisele tulevate isikute kohta. Kinnipeetavaga kokkusaamisele tulevate isikute kontroll on vajalik, sest kinnipeetaval on lubatud kokku saada vaid sellise isikuga, kelle maine suhtes ei ole vanglateenistusel põhjendatud kahtlusi (VangS § 24 lg 1). Samuti sätestab seadus, et loa andmisest keeldutakse, kui kokkusaamine ei ole kooskõlas vangistuse täideviimise eesmärkidega, võib ohustada vangla julgeolekut või korda või kokkusaaja või kinnipeetava tervist ja heaolu või kokkusaaja maines on alust kahelda (VangS § 24 lg 1¹ ja § 25 lg 1¹). Kokkusaaja kuritegelik taust, keelatud ainete tarvitamine, radikaliseerumise ilmingud vms on asjaolud, mille puhul vangla ei peaks kokkusaamiseks luba andma, sest sellise isikuga suhtlemine ei aita kaasa vangistuse täideviimise eesmärkide saavutamisele (kinnipeetava õiguskuulekale käitumisele suunamine) ning võib ohustada vangla julgeolekut. Samuti on oluline teada võimalikest perevägivalda juhtumitest, et vältida kokkusaamise lubamisega olukord, kus kokkusaamise käigus võib kinnipeetava või kokkusaaja elu ja tervis ohtu sattuda. Taasühiskonnastamise vaatest on oluline, et vanglateenistus oleks veendunud, et kokkusaamine kinnipeetavaga on ka viimase huvides ning täidaks karistuse täideviimise eesmärgi.

Taustakontrolli raames kontrollitakse isiku karistuste andmeid. Silmas on peetud kehtivaid kriminaal- ja väärteokaristusi. Kehtivad karistused võivad mõjutada ka lühiajalisele kokkusaamisele lubamist, kui tegemist ei ole isiku pereliikmega. Nt annab kehtiv kriminaalkaristus aluse kahelda isiku maines ning kokkusaamine kriminaalkorras karistatud isikuga ei ole kooskõlas karistuse täideviimise eesmärkidega. Alaealise lapsega kokkusaamise korral on lubatud töödelda andmeid vanema hooldusõiguse, selle piiramise, äravõtmise ja lapse perekonnast eraldamise kohta. Kui kinnipeetavalt on hooldusõigus täielikult ära võetud, siis see küll ei välista lapsega kokkusaamist, kuid selleks peab olema seadusliku esindaja nõusolek. Lisaks peab alaealise vanglasse lubamiseks olema tema seadusliku esindaja nõusolek.

Pikaajalise kokkusaamise korral võib lisaks töödelda andmeid perekonnaseisu ja suguluse kohta. Pikaajalisele kokkusaamisele lubatakse vaid VangS § 25 lg-s 1 nimetatud isikuid ning seetõttu on oluline selgeks teha, kas kokkusaaja vastab seaduses sätestatud tingimustele.

Paragrahv 8

Vangla julgeoleku tagamiseks tehakse taustakontrolli ka teenistujate ja saatjata vanglas liikujate grupi lähedastele. Pereliikmete andmete töötlemine on vajalik eeskätt selleks, et täpsustada kontrolli aadressaadi perekondliku taustaga kaasnevaid olulisemaid riske. Teenistujate puhul töödeldakse andmeid isiku vanemate (ka tegelikult kasvatatud isikute), õe, venna, lapse, abikaasa, endise abikaasa, registreeritud elukaaslase, endise registreeritud elukaaslase ja elukaaslase osas. Kui isikul lubatakse liikuda vangla territooriumil iseseisvalt ilma saatjata, võib vanglateenistus töödelda isiku vanemate (ka tegelikult kasvatatud isikute), lapse, abikaasa ja registreeritud elukaaslase andmeid. Lähedaste ring, kelle andmeid võib töödelda, on väiksem kui teenistujate grupi puhul.

Seotud isikute puhul on juba seaduse tasandil toodud välja, et nende puhul võib töödelda vaid isiku üldandmeid, vangla ja teiste uurimisasutuste andmeid, mis võimaldavad tuvastada isiku suhteid vahistatutega, kinnipeetavatega, arestialustega, kriminaalhooldusalustega või kuritegevusega seotud isikutega, ning kehtivate kriminaalkaristuse andmeid. Vanglateenistuse jaoks on oluline vangla julgeoleku tagamiseks, et vanglateenistujate ja vanglas ilma järelevalveta ringi liikuvate isikute riskid oleksid hästi teada. Nt võib perekonnaliige, kes on varem olnud seotud organiseeritud kuritegevusega, üritada enda lähedast mõjutada. Taustakontrollis sellise asjaolu väljatulek ei tähenda automaatselt seda, et isikut territooriumile ei lubata, vaid vanglateenistus peab arvestama suuremate riskidega. Samuti võib taustakontrolli käigus välja tulla, et isiku perekonnaliige viibib vanglas. Taustakontrolli eesmärgid kaaluvad üles kontrolliga kaasneva riive ning tegemist on riskide haldamise mõõduka meetmega.

Paragrahv 9

Vangla julgeoleku ja eduka taasühiskonnastamise tagamiseks on oluline, et juriidilised isikud, kes teenust pakuvad, oleksid usaldusväärsed ning poleks ise seotud kuritegevusega. Nt avavangla või üldkasuliku töö pakkujad peavad olema seaduskuulekad isikud. Seetõttu kontrollitakse juriidilise isiku osalemist süüteo menetlustes ning töödeldakse andmeid, mis on vajalikud, et tuvastada juriidilise isiku seoseid vahistatutega, kinnipeetavatega, arestiaalustega, kriminaalhooldusalaustega või kuritegevusega seotud isikutega. Täiendavalt töödeldakse andmeid riigihanke tulemusena sõlmitud hankelepingu süüalise täitmata jätmise kohta viimase viie aasta jooksul. Andmed näitavad juriidilise isiku usaldusväärset. Lisaks võib töödelda ka juriidilise isiku omandis või tema kasutuses oleva sõiduki andmeid, millega soovitakse vangla territooriumile siseneda. Sõiduki andmete kontrollimise eesmärk on tuvastada, kas sõidukit on kasutatud süüteo toimepanemiseks ja ega omanikuks või vastutavaks kasutajaks ei ole kantud mõni kriminaalkorras karistatud isik. Sellisel juhul on põhjendatud kahelda juriidilise isiku usaldusvääruses.

Vangla julgeoleku tagamiseks on oluline, et juriidilised isikud ning nendega seotud füüsilised isikud oleksid usaldusväärsed. Seega võib osutada vajalikuks ka juriidilise isikuga seotud füüsilise isiku taustakontroll. Juriidilise isikuga seotud füüsilisele isikule tehakse taustakontrolli vaid juhul, kui juriidilise isiku taustakontrolli käigus tuleb välja infot, mis võib nt viidata kahtlustele juriidilise isiku juhtorgani liikme usaldusvääruses.

Juriidilise isiku juhtorgani liikmele, tegevjuhile või muule ettevõtja juhtimise üle valitsevat mõju omavale isikule, kui esineb põhjendatud kahtlus, et isik võib ohustada vangla julgeolekut või karistuse täideviimist, taustakontrolli tegemisel kohaldatakse § 4 lõiget 1. See tähendab, et isiku puhul kontrollitakse tema üldandmeid, varasemaid nimesid, isikut tõendava dokumendi andmeid, sotsiaalmeedia kontode andmeid, andmeid kehtivate kriminaal- ja väärteokaristuste kohta, vangla ja teiste uurimisasutuste andmeid, mis võimaldavad tuvastada isiku suhteid vahistatuga, kinnipeetavaga, arestiaalusega, kriminaalhooldusalausega või kuritegevusega seotud isikuga, andmeid avalikest allikatest isiku usaldusvääruse, eetika ja kõlbeliste omaduste kohta ning vanglateenistuse tehtud eelmise taustakontrolli andmeid.

Paragrahv 10

Määrusega kehtestatakse isikule, kes on asunud või soovib asuda teenistusse, tööle, praktikale või vabatahtlikuks abiliseks vanglasse, Justiitsministeeriumi vanglate osakonda või Sisekaitseakadeemia vanglateenistuse kolledžisse või õppima Sisekaitseakadeemia vanglateenistuse kolledžisse, taustakontrolli ankeet. Ankeedis olevad andmed ning nende töötlemise põhjendused on loetletud § 3 seletuses.

3. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Määruse eelnõu ei puuduta Euroopa Liidu õigust.

4. Määruse mõjud

Peamine määruse mõju väljendub selles, et vangistuseseaduse muutumise tõttu viiakse kõnesolev määrus, sh isikuandmete ankeet, seadusega kehtestatud nõuetega kooskõlla. Uus määrus kehtestatakse seetõttu, et edaspidi on taustakontroll määruses ette nähtud suuremale hulgate isikutele.

Muudatuste sihtrühmadeks on vanglateenistusse kandideerivad isikud (2023. aastal 510 isikut), vanglateenistujad (09.09.2024 seisuga 1117 isikut), praktikandid (2023. aastal 25 isikut), kriminaalhooldusabilised (2023. aasta seisuga umbes 30 isikut), vanglale teenust pakuvad isikud ning isikud, kes soovivad juurdepääsu vangla valvatavale territooriumile (nt kokkusaajad). 2022. aastal väljastati Tartu Vanglas 5454, Tallinna Vanglas 7892 ja Viru Vanglas 5137 lühiajalist sisenemisluba.

Kogutavate andmete kategooriate sõnastamine määruses tagab andmetöötluse suurema läbipaistvuse ning võimaldab andmesubjektil paremini hinnata, kas kogutavad andmed on vajalikud ja kogumine põhjendatud. Nii on inimesel võimalik edaspidi täpselt vaadata, mis eesmärgil, milliseid andmeid ja mis ulatuses kontrollitakse.

Ainuke isikute grupp, kes peab esitama oma isikuandmete ankeedi vanglateenistusele, on teenistujad, õppima minna soovijad, praktikandid ja vabatahtlikud, kuid see kohustus ka praegu kehtiva õiguse järgi teenistujatel ja õppijatel olemas. Teiste isikute puhul on taustakontrolli käigus töödeldavad andmed sellised, mis on ka praegu kas avalikud või riigil olemas ning nemad peavad esitama vaid andmed nende isiku tuvastamiseks. Sihtrühma jaoks on tegemist positiivse, kuid eelkõige kaudse mõjuga, st muudatused ei mõjuta sihtrühma käitumist ega tingi kohanemisvajadust. Kõige rohkem mõjutab eelnõu vanglas ilma järelevalveta liikuvaid isikuid, kuna nende kohta töödeldavate andmete ulatus suureneb. Eelkõige isikutele, kellel on juurdepääs vangla toimimist tagavatele funktsioonidele, tehakse eelnõu jõustumise järel taustakontrolli ulatuslikumalt, kui seda on tehtud seni. Muudatuse järel töödeldakse nende isikute karistusarhiivi kantud andmeid ning nende esimese astme ülenejate ja alanejate sugulaste karistusandmeid või andmeid suhete kohta kinnipeetavatega. Samas meditsiinitöötajate kohta töödeldavate andmete hulk väheneb, kuna varem tehti neile taustakontrolli samas ulatuses nagu teenistujatele. Taustakontrollil on regulaarne mõju vaid vanglateenistujatele, kellele tehakse seaduse muudatuse tulemusel taustakontrolli vähemalt iga viie aasta tagant.

Ebasoovitavate mõjude kaasnemise risk on väike. Alati jääb risk, et andmete töötleja võib kuritarvitada isikuandmeid ja kontrollida neid ilma põhjusega. See risk on olemas kõikide isikuandmete puhul. Kuivõrd taustakontrolli tehakse ka kehtiva seaduse alusel, ei ole see risk edaspidi ei väiksem ega suurem. Alati on võimalik järelevalve käigus kontrollida andmete kasutamise õiguspärasust.

5. Määruse rakendamisega seotud tegevused, vajalikud kulud ja määruse rakendamise eeldatavad tulud

Kuna ka varem täideti isikuandmete ankeeti, siis muudatustega lisakulusid ei kaasne. Võrreldes varasemaga rahalised kulutused ei suurene. Määruse rakendamisega tulusid ei kaasne.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub üldises korras. Hilisemat jõustumisaega ei ole vaja, kuna vanglad on muudatustest teadlikud ning lisaiega pole vaja.

7. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Määruse eelnõu esitatakse kooskõlastamiseks ja arvamuse andmiseks eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu Andmekaitse Inspeksioonile, Sotsiaalministeeriumile, Siseministeeriumile, Kaitseministeeriumile ning Haridus- ja Teadusministeeriumile. Eelnõu on mitteametlikult kooskõlastatud Andmekaitse Inspeksiooniga. Vanglad on määrusega tehtavatest muudatustest teadlikud.

Rait Kuuse
asekantsler